

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ІМЕНІ М.П. ДРАГОМАНОВА
ФАКУЛЬТЕТ ПРИРОДНИЧО-ГЕОГРАФІЧНОЇ ОСВІТИ ТА ЕКОЛОГІЇ**

«Затверджено»

на засіданні Приймальної комісії
НПУ імені М.П. Драгоманова
протокол №4 від «30» березня 2017 р.

«Рекомендовано»

Вченою радою
факультету природничо-
географічної освіти та екології

—

**Програма фахового вступного випробування
з географії**

для громадян України, іноземних громадян та осіб без громадянства,
при вступі на навчання для здобуття ступеня бакалавра
на базі здобутого
освітньо-кваліфікаційного рівня молодшого спеціаліста

Київ 2017

1. ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА ВСТУПНОГО ВИПРОБУВАННЯ (СПІВБЕСІДИ)

Програма вступного іспиту з географії для здобуття освітнього ступеня «Бакалавр» на базі здобутого освітньо-кваліфікаційного рівня «Молодший спеціаліст» охоплює базову інформацію, яку дають фізична географія та економічна і соціальна географія.

На вступному екзамені з географії здійснюється перевірка відповідності набутого рівня з географічних знань державним стандартам з географії. Під час вступного екзамену абітурієнт повинен виявити розуміння основних закономірностей, що розкриваються даною наукою та їх практичне значення. Одночасно він має показати рівень знань, довести своє вміння орієнтуватись у фактичному матеріалі, результатах фундаментальних наукових досліджень, знати основні джерела і володіти методикою поповнення та оновлення цих знань.

На екзамені з географії вступник до вищого навчального закладу повинен:

а) вільно орієнтуватися за фізичними, економічними і політико-адміністративними картами;

б) уміти дати чітку і послідовну характеристику елементів природного середовища (рельєфу, клімату, вод, ґрунтів, рослинності, тваринного світу) і показати основні взаємозв'язки між окремими елементами природного середовища;

в) уміти дати господарську оцінку природних умов, показувати зв'язки між природним середовищем та господарською діяльністю людини;

г) знати основні принципи розміщення виробництва і вміти обґрунтовувати їх застосування у практиці;

д) володіти необхідними навичками в роботі над планом, картою, глобусом, з цифрами і графічним матеріалом, з деякими приладами, які використовуються в спостереженнях за погодою, в роботі на місцевості тощо.

2. КРИТЕРІЇ ОЦІНЮВАННЯ ЗНАТЬ АБІТУРІЄНТА НА ВСТУПНОМУ ВИПРОБУВАННІ

(ТІЛЬКИ ДЛЯ ГРОМАДЯН УКРАЇНИ)

<i>За шкалою університету</i>	<i>Визначення</i>	<i>Характеристика відповідей абітурієнта</i>
100 – 123 бали	Низький	Абітурієнт не усвідомлює змісту питань білету, не має уявлень про загальні фізико-географічні закономірності та основи теорії економічної і соціальної географії. Демонструє відсутність знань про конкретні фізико-географічні та економіко-географічні об'єкти та не орієнтується на карті.
124 – 149 балів	Задовільний	Відповіді на питання білету носять фрагментарний характер. Абітурієнт має лише загальні уявлення про географічні об'єкти, процеси і явища. Неспроможний обґрунтувати взаємозв'язки і взаємозалежності природи і людини в межах конкретної території. Допускає грубі помилки при відповіді на поставлені питання і при роботі з картою.
150 – 174 балів	Достатній	У відповідях на питання білету допускається деякі неточності або незначні помилки. характеру. Абітурієнт демонструє розуміння географічного матеріалу, спроможний розкрити загальні закономірності географічної оболонки, розвитку економіки світу в цілому та окремих країн. При роботі з картою допускає окремі неточності.
175 – 200 балів		Абітурієнт дає повну і розгорнуту відповідь на питання білету. Його відповіді свідчать про розуміння матеріалу, вміє аналізувати закономірності, принципи, фактори розвитку господарства. Відповідь характеризується логікою, послідовністю викладу матеріалу. Абітурієнт демонструє знання географічної карти.

Якщо абітурієнт під час вступного випробування з конкурсного предмету набрав від 100-123 балів, то дана кількість балів вважається не достатньою для допуску в участі у конкурсному відборі до НПУ імені М. П. Драгоманова.

Оцінювання рівня знань абітурієнтів проводиться кожним із членів предметної комісії окремо, відповідно до критеріїв оцінювання. Загальний бал оцінювання рівня знань абітурієнта виводиться за результатами обговорення членами комісії особистих оцінок відповідей абітурієнтів. Бали (оцінки) вступного фахового випробування виголошуються головою предметної комісії усім абітурієнтам, хто брав участь у випробуванні після закінчення іспиту.

3. ЗМІСТ ПРОГРАМИ ВСТУПНОГО ВИПРОБУВАННЯ

3.1 Загальна географія

План місцевості. Поняття про план місцевості. Горизонт. Сторони горизонту. Способи орієнтування на місцевості. Азимут. Вміння користуватися компасом. Масштаб та

його види. Абсолютна і відносна висоти точок місцевості. Використання планів у практичній діяльності людини.

Географічна карта. Поняття про географічну карту. Основні відмінності географічної карти від плану місцевості. Типи карт. Вимірювання відстаней по карті за допомогою масштабу. Вміння по карті вимірювати довжину річки, визначити висоту гір, глибину океанів і морів. Особливості картографічного зображення. Неминучість спотворення на картах внаслідок кривизни Землі; елементарні поняття про характер цих спотворень (відстаней, напрямків і площ). Градусна сітка на карті та її елементи. Географічна широта і довгота. Значення карти в житті та господарській діяльності людини.

Форма і рух Землі. Сонячна система та її будова. Розвиток уявлень про форму Землі. Фізико-географічне значення форми Землі. Розміри земної кулі. Добове обертання Землі та його наслідки. Місцевий, поясний і декретний час, лінія зміни дат. Річний рух Землі та його наслідки. Тропіки і полярні кола.

Літосфера і рельєф. Внутрішня будова Землі. Поняття "літосфера". Типи земної кори. Зовнішні сили, що змінюють поверхню Землі. Вивітрювання. Робота вітру, текучих вод, льоду/ Внутрішні сили, що зумовлюють зміни земної кори. Вулкани та райони їх поширення. Землетруси та райони їх поширення. Утворення материків і океанів. Форми земної поверхні: рівнини, низовини, плоскогір'я, гори і нагір'я. Гори складчасті, складчасто-брилові. Поняття про річкову долину. Рельєф дна Світового океану. Острови і півострови. Значення рельєфу в господарській діяльності людини.

Атмосфера. Поняття про атмосферу. Висота, межі і будова атмосфери. Загальна циркуляція атмосфери. Нагрівання атмосфери. Зміни температури повітря залежно від географічної широти місця і від висоти над рівнем океану. Тиск атмосфери і його вимірювання. Вітри та їх положення. Бризи, мусони, пасати, циклони і антициклони. Водяна пара в атмосфері. Атмосферні опади та їх утворення. Розподіл опадів на поверхні земної кулі. Вимірювання кількості опадів. Погода. Характеристика складових стану погоди. Спостереження за погодою. Значення вивчення погоди для народного господарства.

Клімат. Залежність клімату від географічної широти місця, близькості моря, морських течій, рельєфу і висоти місцевості. Значення клімату в господарській діяльності людини.

Гідросфера. Поняття про гідросферу. Світовий кругообіг води. Світовий океан та його частини: моря, затоки, протоки. Географічне положення, особливості рельєфу, характерні риси клімату, основні морські течії і господарське освоєння океанів. Температура і солоність води. Вміння визначати глибини на карті. Морські течії. Господарське значення морів. Розчленованість берегової лінії. Підземні води. Джерела. Використання підземних вод і джерел. Річка та її частини. Живлення річок. Басейни і вододіли. Канали та водосховища. Використання річок у господарській діяльності людини. Озера та їх господарське використання. Болота та їх використання. Льодовики.

Біосфера. Поняття про біосферу. Походження та поширення життя на Землі. Рослинність суходолу і океану. Тваринний світ суходолу і океану.

Географічна оболонка. Поняття про географічну оболонку. Загальні риси географічної оболонки. Поняття про природний комплекс. Взаємодія рельєфу і клімату та їх вплив на ґрунти рослинність, тваринний світ. Зміна природних комплексів під впливом господарської діяльності людей.

Фізико-географічний огляд материків і океанів

Типовий план характеристики. Фізико-географічне положення. Історія і відкриття і дослідження. Рельєф. Природні ресурси. Клімат. Внутрішні води. Природні зони.

Материк: Євразія, Північна Америка, Південна Америка, Африка, Австралія і Океанія, Антарктида.

Природа океанів: Атлантичний, Тихий, Індійський, Північний Льодовитий.

3.2 Географія України

Фізична географія України

Географічне положення. Предмет фізичної географії України. Географічне положення, кордони. Оцінка вигідності фізико-географічного положення України.

Рельєф, геологічна будова і корисні копалини. Основні риси рельєфу: низовини, височини, гори. Тектонічна, будова і тектонічні структури. Особливості геологічної будови території України. Геоморфологічна будова і основні форми рельєфу. Закономірності поширення, характеристика і господарська оцінка паливних, рудних і нерудних корисних копалин.

Клімат і кліматичні ресурси. Основні кліматотвірні чинники. Загальні риси клімату. Типи повітряних мас. Розподіл температур повітря і опадів по території України. Енергетичні кліматичні ресурси. Прогноз погоди.

Моря, поверхневі і підземні води. Водні ресурси. Чорне і Азовське моря. Загальні риси їх природних умов. Гідрологічний і гідрохімічний режими, флора і фауна. Природні ресурси морів. Поверхневі води, особливості їх формування і розподілу. Основні ріки. Канали. Озера і водосховища. Підземні води. Водні ресурси України, шляхи їх раціонального використання і охорона.

Ґрунтовий покрив, земельні ресурси. Умови ґрунтоутворення, основні генетичні типи ґрунтів, закономірності їх поширення. Господарське використання ґрунтів. Земельні ресурси України.

Рослинність і тваринний світ. Різноманітність видового складу, закономірності поширення рослинності. Рослинні комплекси лісів, степів, луків, боліт. Різноманітність видового складу тварин. Фауністичні комплекси лісової, лісостепової, степової зон, Українських Карпат і Кримських гір. Несприятливі фізико-географічні процеси і явища.

Природні комплекси України і фізико-географічне районування. Умови розвитку і характерні риси природних комплексів. Зміна ландшафтів України за історичний час. Класифікація ландшафтів. Фізико-географічне районування України, його наукове і практичне значення. Природно-господарська характеристика природних зон України: мішаних лісів, лісостепової, степової, Українських Карпат і Кримських гір.

Економічна і соціальна географія України

Економіко- і політико-географічне положення України. Проголошення незалежності України та її вплив на геополітичну ситуацію в Європі. Економіко-географічне положення і його господарська оцінка. Сучасний адміністративний поділ. Геополітичні аспекти взаємодії з іншими державами. Місце України на політичній і економічній карті світу.

Населення і трудові ресурси. Територіальні відмінності і чинники розміщення і густоти населення. Природні й екологічні умови життя населення та їх вплив на основні показники його розміщення. Природний рух населення. Вікова і статева структура. Погіршення демографічної ситуації і шляхи розв'язання цієї проблеми. Економічна криза і демографічна політика. Міграція населення, види і причини. Національний та етнічний склад населення. Українська діаспора і причини її виникнення. Урбанізація та регіональні відмінності в її рівнях. Типи міських поселень. Функції міст і міські агломерації. Сільське розселення та його територіальні відмінності. Демографічні проблеми сільського населення України, шляхи їх вирішення.

Трудові ресурси та їх розподіл за галузями господарства і в регіонах. Раціональне використання трудових ресурсів. Безробіття і його географічні аспекти.

Формування господарського комплексу України, його структура. Історія формування господарського комплексу. Основні риси галузевої структури господарства. Сучасні проблеми розвитку і територіальної організації.

Промисловість. Загальна характеристика розвитку і розміщення промисловості. Галузева структура, спеціалізація і основні міжгалузеві комплекси. Проблеми і перспективи розвитку і розміщення промисловості.

Паливно-енергетичний комплекс. Структура, місце і роль у господарському комплексі. Вугільна промисловість. Райони добування і використання вугілля. Проблеми і перспективи дальшого розвитку. Нафтова і газова промисловість. Основні райони нафто- і газовидобутку. Перспективи розвитку нафтової і газової промисловості. Електроенергетика, її структура, розвиток і розміщення основних типів електростанцій. Екологічні проблеми розвитку паливно-енергетичного комплексу.

Металургійний комплекс. Структура, місце і роль у господарстві. Чинники розвитку і розміщення. Сировинна база. Географія чорної металургії. Кольорова металургія. Основні галузі та їх розміщення. Проблеми і перспективи розвитку металургійного комплексу.

Машинобудівний комплекс. Значення, місце і роль у господарстві. Структура і принципи розміщення. Розміщення окремих галузей. Територіальна організація машинобудування. Проблеми і перспективи розвитку.

Хімічний комплекс. Значення, місце і роль комплексу. Сировинна база. Галузева структура хімічної промисловості. Географія окремих галузей хімічної промисловості. Проблеми і перспективи розвитку.

Лісопромисловий комплекс. Структура і значення. Лісове господарство (лісозаготівельна промисловість). Деревообробна промисловість. Целюлозно-паперова промисловість. Лісохімічна і гідролізна промисловість. Проблеми і перспективи розвитку лісопромислового комплексу.

Будівельний комплекс. Структура і значення. Чинники розвитку і розміщення. Географія цементної промисловості.

Соціальний комплекс. Галузева структура і значення. Легка промисловість, її структура, принципи розміщення і географія. Сфера послуг, її розвиток і розміщення.

Агропромисловий комплекс (АПК). Роль, місце і значення АПК. Структура комплексу та основні його ланки. Земельний фонд. Рослинництво. Зернові культури. Галузі, що переробляють продукцію зернового господарства. Вирощування технічних культур. Галузі переробки технічних культур. Вирощування картоплі і овочів, садівництво, ягідництво і виноградарство. Переробні галузі. Тваринництво. Галузі переробки тваринницької продукції. Агропромислові зони.

Транспортний комплекс і міжнародні економічні зв'язки. Роль і значення транспорту. Основні види транспорту і особливості їх розміщення. Зовнішні економічні зв'язки.

Економічні райони. Географічний поділ праці й економічне районування. Придніпровський район. Північно-Східний район. Столичний район. Центральний район. Причорноморський район. Подільський район. Північно-Західний район. Карпатський район (коротка економіко-географічна характеристика).

Раціональне використання природних умов і природних ресурсів та їх охорона. Вплив господарської діяльності людини на природні умови і природні ресурси. Геоекологічна

ситуація в Україні. Рациональне використання та охорона природних умов і природних ресурсів. Мінерально-сировинні ресурси. Кліматичні ресурси. Проблеми охорони природних систем Чорного і Азовського морів та водних ресурсів. Земельні ресурси та їх використання. Біотичні ресурси. їх рациональне використання й охорона. Рекреаційні ресурси. Природоохоронні комплекси.

Географія своєї області. Загальна характеристика.

3.3 Соціальна і економічна географія світу

Сучасна політична карта світу. Етапи формування політичної карти світу. Типологія країн. Показники, що визначають рівень економічного розвитку країн. Форми правління і адміністративно-територіального устрою країн. Сучасна політична карта Європи, Азії, Африки, Америки.

Географія світових природних ресурсів. Світові природні ресурси. Географія світових природних ресурсів: мінеральних, земельних, лісових, водних. Світового океану. Ресурсозабезпеченість і ресурсозберігання.

Географія населення світу. Природний рух населення та його відтворення. Чисельність населення і його динаміка. Демографічна політика. Статевий та віковий склад населення. Етнічний (національний) склад населення. Найчисленніші народи і мовні сім'ї. Релігії народів світу. Нерівномірність розміщення населення на Землі. Урбанізація та її проблеми. Міське і сільське населення світу. Міграційні процеси. Трудові ресурси та зайнятість населення в різних сферах господарства країн та регіонів світу.

Світове господарство. Поняття про світове господарство і етапи його формування. Чинники і принципи розміщення. Світове господарство в період НТР, основні риси НТР. Вплив НТР на галузеву структуру та розміщення виробництва.

Географія промисловості світу. Структура промисловості. Світова паливно-енергетична система. Географія вугільної, нафтової і тазової промисловості. Електроенергетика світу. Чорна і кольорова металургія, основні райони розвитку і розміщення цих галузей. Машинобудування, його структура і географія основних галузей. Хімічна промисловість.

Географія сільського господарства. Галузева структура. Особливості розміщення галузей рослинництва і тваринництва.

Географія транспорту. Значення і місце в світовому господарстві. Розвиток та розміщення найважливіших видів транспорту: залізничного, автомобільного і морського.

Зовнішні економічні зв'язки. Суть та основні форми економічного співробітництва. Міжнародний туризм та його різновиди.

Міжнародний географічний поділ праці. Поняття про міжнародний географічний поділ праці та його особливості. Спеціалізація і кооперування, інтеграція країн світу.

Глобальні проблеми людства. Виникнення глобальних проблем людства. Найважливіші проблеми сучасності: демографічна, екологічна, енергетична, продовольча, війни і миру, освоєння ресурсів Світового океану.

Економіко-географічна характеристика країн світу

Типовий план характеристики. Економіко-географічне положення та його господарська оцінка. Природні умови і ресурси. Населення і трудові ресурси. Загальна характеристика господарства. Промисловість та її структура. Характеристика основних

галузей рослинництва і тваринництва. Транспорт, основні його види та географія. Зовнішньоекономічні зв'язки.

Країни Європи і Азії: Німеччина. Великобританія: Франція. Італія. Одна з країн Центральної Європи (на вибір). Білорусь. Молдова. Одна з країн Балтії(на вибір). Росія. Казахстан. Одна з країн Центральної Азії (на вибір). Одна з країн Закавказзя (на вибір). Японія. Індія. Китай. Туреччина.

Країни Америки: США. Канада. Бразилія. Аргентина.

Країни Африки: Одна з країн (на вибір).

Австралія.

4. Для пільгових категорій осіб, яким надано право складати вступні випробування (особи, що потребують особливих умов складання випробувань) в НПУ імені М.П. Драгоманова за рішенням Приймальної комісії створюються особливі умови для проходження вступних випробувань.

5. СТРУКТУРА БІЛЕТУ ФАХОВОГО ВСТУПНОГО ВИПРОБУВАННЯ

Національний педагогічний університет імені М.П.Драгоманова

Факультет природничо-географічної освіти та екології

Ступінь: «Бакалавр»

Галузь знань: 01 Освіта

Фахове вступне випробування

Спеціальність 014 Середня освіта (географія)

На базі ОКР «Молодший спеціаліст»

Екзаменаційний білет № ____

1. Головні компоненти, межі та структура географічної оболонки. Основні властивості географічної оболонки. Основні етапи розвитку вчення про географічну оболонку.
2. Поняття про світове господарство, етапи його формування та тенденції сучасного розвитку.
3. Структурно-територіальні особливості машинобудівного комплексу України та основні напрями його розвитку.

Затверджено на засіданні Приймальної комісії НПУ ім. М.П. Драгоманова

Протокол № _____ від « _____ » _____ 2016р.

Голова фахової комісії _____

Підпис

Покась В.П. _____

Прізвище, ім'я, по-батькові

6. СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Байназаров А.М. та ін. Географія. Комплексний довідник. – Харків: Весна, 2011.
2. Бойко В.М., Міхелі М.М. Географія материків та океанів. – К.: ВД «Освіта».
3. Бойко В.М., Міхелі С.В. Географія материків і океанів. – К.: Зодіак-ЕКО, 2007.
4. Бойко В.М., Міхелі С.В. Загальна географія. – К.: Педагогічна преса, 2006.

5. Булава Л.М. та ін. Фізична географія України. – К.: АНГРО ПЛЮС, 2008.
6. Булава Л.М., Мащенко О.М., Ільченко В.Р. Загальна географія. – К.: Довкілля-К, 2006.
7. Вовк В.Ф. Картографічний тренінг. Загальна географія. – Харків: Ранок, 2009.
8. Вовк В.Ф., Костенко Л.В. Загальна географія. Комплексний зошит для контролю знань. – Харків: Ранок, 2010.
9. Гаврилик -Титар Н.М. Загальна географія. Опорні схеми. – Тернопіль: Астон, 2011.
10. Географія: повний курс підготовки до вступу у вищі навчальні заклади : довідник для абітурієнтів та школярів / С. Г. Кобернік, Р. Р. Коваленко. - К.: Літера, 2005.
11. Гілецький Й.Р. Економічна і соціальна географія України. Зошит для практичних робіт. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2010.
12. Гілецький Й.Р. Фізична географія України. – К.: Підручники і посібники, 2008.
13. Гілецький Й.Р. Фізична географія України. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2008.
14. Гілецький Й.Р., Подолук С.М., Венгерчук С.М. Економічна і соціальна географія України. Збірник тестів. – Тернопіль: Підручники і посібники, 2010.
15. Гілецький Й.Р., Сливка Р.Р. Економічна і соціальна географія світу (пробний підручник). – Тернопіль: Навчальна книга - Богдан, 2011.
16. Гілецький Й.Р., Слюсар О.І., Бович С.В. Економічна і соціальна географія світу. Збірник тестів Тернопіль: Навчальна книга - Богдан, 2010.
17. Гладковський Р.В., Довгань А.І., Паламарчук Л.Б., Совенко В.В. Збірник завдань для державної підсумкової атестації з географії. – К.: Центр навчально-методичної літератури, 2011.
18. Дідчук І.Л., Заставецька О.В., Брущенко І.В. Фізична географія України. – К.: Прем'єр, 2008.
19. Дітчук І., Заставецька О., Бойко В.М. Фізична географія України. – К.: ВД «Освіта, 2011.
20. Довгань Г.Д. Географія. 6-10 класи. Тренувальні тести до всіх тем. Відповіді. – К.: Основа, 2008.
21. Думанська Г.В., Назаренко Т.Г. Тренувальні вправи для підготовки до зовнішнього незалежного оцінювання з географії. - Кам'янець Подільський: Аксіома, 2008.
22. Заячук М.Д., Чубрей О.С. Економічна і соціальна географія світу. – Чернівці: Чернівецький нац.ун-т ім.Ю.Федьковича, 2009.
23. Капіруліна С.Л. Географія. Збірник завдань. – К.: Основа, 2008
24. Капіруліна С.Л. Підготовка до зовнішнього незалежного оцінювання. Географія. Тренувальні тести. – К.: Основа, 2008.
25. Капіруліна С.Л., Сорока М.В. Тематичне оцінювання з географії материків і океанів. – К.: Генеза, 2008.
26. Кобернік С.Г., Коваленко Р.Р. Географія* (рівень стандарту, академічний рівень) – Харків: Оберіг, 2010.
27. Кобернік С.Г., Коваленко Р.Р. Географія материків і океанів. – К.: Навчальна книга, 2007.
28. Кобернік С.Г., Коваленко Р.Р. Географія. – К.: Навчальна книга, 2006
29. Кобернік С.Г., Коваленко Р.Р. Географія. Довідник для абітурієнтів та школярів. – К.: Літера, 2010.
30. Ковтонюк Л.В. Географія. Тест-контроль. – Харків: Весна, 2011.
31. Курносова О.В. Географія. Тест-контроль. – Харків: Весна, 2011.
32. Надтонка О.Ф., Топузов О.М. Географія. – К.: Світ знань, 2009.
33. Новий довідник: Географія /За ред. Л.В. Пасенко. – К.: ТОВ „Казка”, 2008

34. Паламарчук Л.Б., Гільберг Т.Г., Довгань А.І. Географія* (профільний рівень). – К.: Генеза, 2011.
35. Пестушко В.Ю. Фізична географія України. – К.: Генеза, 2008.
36. Пестушко В.Ю., Уварова Г.Ш. Географія підручник для 6 класу загальноосвітніх навчальних закладів. – К.: Генеза, 2006.
37. Пестушко В.Ю., Уварова Г.Ш. Географія материків і океанів. – К.: Генеза, 2007.
38. Пестушко В.Ю., Уварова Г.Ш. Географія* (рівень стандарту, академічний рівень). – К.: Генеза, 2010.
39. Пестушко В.Ю., Уварова Г.Ш. Географія. – К.: Генеза, 2009.
40. Садкіна В.І., Гончаренко О.В. Географія 9 клас. – К.: Оберіг, 2009.
41. Сиротенко А.Й., Чернов Б.О. Географія України: Підруч. для 9 кл. серед, загальноосвіт. шк. – К.: «Благовіст», 2000.
42. Скуратович О.Я. та інші. Географія. – К.: Педагогічна преса, 2006.
43. Совенко В.В. Розв'язування географічних задач. – Біла Церква: КОПОПК, 2009.
44. Топузов О.М., Капіруліна С.Л., Назаренко Т.Г. Готуємось до зовнішнього незалежного оцінювання. Збірник тестових завдань з географії. – К.: Генеза, 2008.
45. Ципін В.Л. Географія. Завдання для тематичного оцінювання. – К.: Країна мрій, 2007.
46. Шищенко П.Г., Муніч Н.В. Фізична географія України. – К.: Зодіак-ЕКО, 2008.
47. Шищенко П.Г., Муніч Н.М. Фізична географія України. – К.: ВД «Освіта».
48. Яценко Б.П., Юрківський В.М., Любіцева О.О. та ін. Економічна і соціальна географія світу: Підруч. для 10 кл. загальноосвіт. навч. закл. — К.: Форум, 2004.